

**ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ОРГАНИКАЛЫҚ ӨНІМ НАРЫҒЫ:
БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІКТІ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ МӘСЕЛЕЛЕРІ**

**MARKET OF KAZAKHSTANI ORGANIC PRODUCTS:
PROBLEMS OF ENSURING COMPETITIVENESS**

**РЫНОК КАЗАХСТАНСКОЙ ОРГАНИЧЕСКОЙ ПРОДУКЦИИ:
ПРОБЛЕМЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ**

Ш.Е. АЛЬПЕИСОВА *

Э.Ф.К.

Р.А. ҚАРАБАСОВ

Э.Ф.К.

Р.С. БЕСПАЕВА

Ph.D докторы

С.Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық университеті, Астана, Қазақстан

*автордың электрондық поштасы: sholpan761@mail.ru

SH. YE. ALPEISOVA *

C.E.Sc.

R.A. KARABASOV

C.E.Sc.

R.S. BESPAYEVA

Ph.D

S.Seifullin Kazakh Agro Technical University, Astana, Kazakhstan

*corresponding author e-mail: sholpan761@mail.ru

Ш.Е. АЛЬПЕИСОВА *

К.Э.Н.

Р.А. ҚАРАБАСОВ

К.Э.Н.

Р.С. БЕСПАЕВА

доктор Ph.D

Казахский агротехнический университет им. С.Сейфуллиной, Астана, Казахстан

*электронная почта автора: sholpan761@mail.ru

Аңдатпа. Органикалық ауыл шаруашылығы – бұл аграрлық сектордың табыстылығы мен бәсекеге қабілеттілігін арттыруға ықпал ететін инвестицияның жаңа, перспективалы бағыты, экспортты жеткізудің жаңа арнасы, ауылға мамандар тарту мүмкіндігі, бірқатар экологиялық мәселені шешетін ауыл тұрғындары үшін қосымша табыс көзі. Органикалық өнімдердің үлкен танымалдылығы олардың өндірісінде адам денсаулығы мен қауіпсіздігіне кері әсер ететін химиялық тыңайтқыштар, жасанды қоспалар, өсу реттегіштері, гендік инженерия әдістері қолданылмайды. *Мақсаты* – органикалық ауыл шаруашылығының жай-күйіне және қазақстандық экологиялық таза өнімнің бәсекеге қабілеттілік дәрежесіне кешенді-жүйелі талдау жасау. *Әдістері* – салыстырмалы талдау, сараптамалық қорытындылар, бастапқы деректерді зерттеу. *Нәтижелері* – аграрлық өндірісті жүргізудің классикалық және инновациялық тәсілдері көрсетілген. Экожүйелердің жұмыс істеуі тұрақты даму, климаттың өзгеруі, азық-түлік дағдарыстары сияқты жаһандық әлеуметтік-экономикалық мәселелермен өзара байланысты екені анықталған. Биологиялық егіншілікті дәстүрлі түрден ажырататын негізгі факторлар анықталған. Жетекші елдердің органикалық егіншілігінің негізгі көрсеткіштеріне шолу жасалған. Экологиялық таза ауылшаруашылық жерлері көп аймақтар ұсынылған. Зерттеу нәтижелері дәстүрлі және органикалық өндірісте эконометрикалық көрсеткіштер жүйесін қолдану арқылы алынады. *Қорытындылар* – органикалық өнімдер нарығы-әлемде қарқынды дамып келе жатқан нарықтардың бірі. Авторлар отандық экологиялық өндірістің бәсекеге қабілетті болуына, басқа елдерге ұқсас өнім шығаруға және болашақта дайын табиғи азық-түлік өнімдерін экспорттауға мүмкіндік беретін кешенді әмбебап құралдарды әзірлеу қажет деген қорытындыға келеді. Тиімді нормативтік-құқықтық базаны құруға басымдық берілуге тиіс.

Химияландыру, мелиорация және механикаландыру сияқты қуатты интенсифициген факторларын кеңінен қолдануға негізделген ауыл шаруашылығының классикалық және инновациялық әдістері Ұлттық агроөнеркәсіптік кешеннің халықаралық бәсекеге қабілеттілігіне тікелей әсер ететін бірқатар жағымсыз құбылыстармен қатар жүреді.

Ауқымды эрозиялық процестер (су және жел эрозиясы, топырақ құрылымының бұзылуы) арқылы жердің құнарлы қабатының азаюы, оның физикалық қасиеттері мен Қазақстандағы агроөнеркәсіптік кешендегі су қасиеті соңғы онжылдықтарда жоғары өнімді техниканы, ресурс үнемдеуші технологияларды, жоғары өнімді сорттар мен будандарды пайдалануды енгізу негізінде орта мерзімді перспективада ауыл шаруашылығы дақылдарының өнімділігін арттыруға мүмкіндік беретін химиялық-техногендік қарқынды егіншілік жүйесі кеңінен таралды.

Сонымен қатар, бұл көрсеткіштер жоғары еңбек, энергия, қаражат шығындарымен, 1 га егістікке жанар-жағармай материалдарының үлкен энергиямен қанықтылығымен бірге жүреді. Инновациялық ауыл шаруашылығына классикалық тәсілден көшу, ауыл шаруашылығының жоғары шығынды қарқынды жүйелерін кеңінен енгізу нәтижесінде энергия ресурстарын үнемдеудің маңызды факторы ретінде табиғатты пайдаланудың агробиологиялық принципі жоғалады.

Зерттеу материалдары мен әдістері.

Органикалық ауыл шаруашылығы – бұл негізінен жергілікті материалдық, ақпараттық және агроклиматтық ресурстарды пайдалануға, жоғары сапалы және экологиялық таза өнімдерге деген қажеттіліктерді қанағаттандыруға, жергілікті экожүйелер мен мәдени-тарихи дәстүрлерді сақтауға бағытталған жүйе [1].

Аумағы бойынша әлем елдері арасында тоғызыншы орында тұрған Қазақстан үшін, ауыл шаруашылығының органикалық әдістеріне көшу мәселесі өте өзекті. Елдің әлемдік және ішкі органикалық азық-түлік нарығына үлес қосу мүмкіндіктері айтарлықтай болуы мүмкін.

Бұл ретте біз Қазақстан Республикасының органикалық ауыл шаруашылығын қалыптастыруға және одан әрі дамытуға іс жүзінде, әсіресе ішкі нарық үшін қазақстандық органикалық өнімді өндіруде негіз жоқ жағдайға тап боламыз.

Осы ғылыми мақаланы жазу кезінде зерттеу нәтижесінде алынған нәтижелер дәстүрлі және органикалық өндірістегі аграрлық экономиканың эконометрикалық

көрсеткіштер жүйесіне негізделген әдістерді қолдану арқылы алынды. Құжаттар негізгі ақпарат көзі ретінде пайдаланылатын бастапқы деректерді жинау әдістері де қолданылды. Зерттеу объектісі ретінде ғылыми және мерзімді баспасөзде жарияланған ақпараттық-талдамалық материалдар, халықаралық, мемлекетаралық (өңірлік) және ұлттық стандарттар мен өзге де құжаттардың талаптары, мемлекеттік органдардың нормативтік, анықтамалық және статистикалық материалдары пайдаланылды.

Нәтижелер және оларды талқылау.

Органикалық Ауыл шаруашылығын оны жүргізудің дәстүрлі түрінен ажырататын негізгі сипаттамалар [2, 3]:

– органикалық ауыл шаруашылығының қоршаған табиғи ортаға және онда болып жатқан процестерге топырақты өңдеу, жаңартылатын энергия көздерін, органикалық тыңайтқыштар мен өсімдіктерді қорғаудың табиғи құралдарын пайдалану, жергілікті агроклиматтық жағдайларға барынша бейімделген өсімдіктердің сорттары мен түрлерін қолдану бөлігінде қалыпты жағдайда бейімделуі;

– органикалық ауыл шаруашылығы жүйесінің қоршаған ортаның ластануының алдын алуға және азайтуға, жердің құнарлылығын және табиғи экологиялық жүйелердің биологиялық әртүрлілігін сақтауға және гендік-модификацияланған организмдер мен өнімдерді, өсу стимуляторларын, антибиотиктер мен синтетикалық амин қышқылдарын, вакциналар мен сарысуларды пайдалануды болдырмауға бағытталуы;

– неғұрлым күрделі технологияларды қолдану және органикалық ауыл шаруашылығы өндірісін дәстүрліден оқшаулау, өсімдіктерді қорғаудың биологиялық құралдарын, зиянкестермен, өсімдік ауруларымен және арамшөптермен күресу үшін жануарларды өсірудің табиғи әдістерін қолдану есебінен органикалық өнім өндірудің жоғары сапасы мен құны;

– дамыған мемлекеттерде органикалық өнім өндіру қағидаларының және ерікті сертификаттаудың (белгіленген талаптарға сәйкес келетін жер учаскесін анықтаудан бастап дайын өнімді сатуға дейін) сақталуын мемлекеттік бақылау жүйелерінің, сондай-ақ органикалық өнім өсіруге сертификатталған жер учаскелерінде органикалық ауыл шаруашылығы өндірісін жүргізуді көздейтін экологиялық өлшемдерінің болуы, тіпті біртекті топтарды мерзімді қайта қарау және нақтылау өнімдер.

2019 жылы органикалық егіншілік 187 елде қолданылды және 72,3 млн га ауыл шаруашылық алқаптары органикалық түрде

басқарылды. Дегенмен, жаһандық органикалық ауыл шаруашылығы өндірісі 2027 жылдың соңына қарай екі есеге артып, 142 млн га құрайды деп болжануда.

Органикалық ауыл шаруашылық жерлерінің ең үлкен аумақтары бар аймақтар – Океания (35,9 млн га, бұл органикалық ауыл шаруашылық жерлерінің әлемдік көлемінің жартысын құрайды) және Еуропа (16,5 млн га, 23%). Латын Америкасында 8,3 млн га (11%), одан кейін Азия (5,9 млн га, 8%), Солтүстік Америка (3,6 млн га, 5%) және Африка (2 млн га, 3%) бар. Органикалық ауыл шаруашылық жерлерінің үштен екісінен астамы жайылымдық/жайылымдық жерлер болды (шамамен 49 млн га), олар 2019 жылы 1,2 пайызға өсті, 13,1 млн га-дан астам егістік алқаптар органикалық ауыл шаруашылық жерлерінің 18%-ын құрайды.

Австралияда органикалық ауыл шаруашылығының ең үлкен ауданы бар (35,7 млн га, оның 97% жайылым), одан кейін Аргентина (3,7 млн га) және Испания (2,4 млн га).

Органикалық ауыл шаруашылық жерлері 2019 жылы 1,1 млн гектарға немесе 1,6%-ға өсті, бұл әлемдегі жалпы ауыл шаруашылық жерлерінің 1,5% құрайды [4].

2019 жылы Үндістан өндірушілер саны бойынша әлемдегі жетекші органикалық азық-түлік өндіруші ел болды. Сол жылы Үндістанда 1,4 млн жуық органикалық азық-түлік өндірушілері болды, бұл әлемнің басқа тоғыз жетекші еліндегі барлық органикалық азық-түлік өндірушілерінің санынан көп. Әлемдік органикалық өндірушілердің 51%-ы Азияда, одан кейін Африка 27%. 1 кестеде органикалық ауыл шаруашылығының және жетекші елдердің негізгі көрсеткіштеріне шолу бар.

2019 жылы органикалық ауыл шаруашылық жерлерінің әлемдік ауданы (толығымен сертификатталған және дәстүрлі ауыл шаруашылығынан органикалық ауыл шаруашылығына көшу сатысында) 72,3 млн гектарға жетті, бұл 2015 жылдан кейін жыл сайын орта есеппен 9,4%-ға өсті (1 сурет).

1 кесте - Бүкіл әлемдегі органикалық ауыл шаруашылығы: негізгі көрсеткіштер және жетекші елдер

Көрсеткіш	Бүкіл әлем бойынша	Үздік елдер
Органикалық қызметі бар елдер	2019 жыл: 187 ел	
Органикалық ауыл шаруашылығы жерлері	2019. 72,3 млн га *(1999: 11 млн га)	Австралия (3,7 млн га) Аргентина (3,7 млн га) Испания (2,4 млн га)
Ауыл шаруашылығы алқаптарының жалпы алаңының органикалық үлесі	2019: 1.5 %	Лихтенштейн (41,0%) Австрия (26,1%) Сио Томе және Принсипи (24,9%)
Жабайы өсімдіктерді жинау және басқа да ауыл шаруашылық емес аудандар	2019; 35,1 млн га (1999: 4,1 млн га)	Финляндия (4,6 млн га) Замбия (3,2 млн га) Намибия (2,6 млн га)
Өндірушілер	2019: 3,1 млн өндіруші (1999: 200 000 өндіруші)	Үндістан (1 366 226) Уганда (210 353) Эфиопия (203*602)

Ескерту: дереккөзден алынды [қараңыз 4].

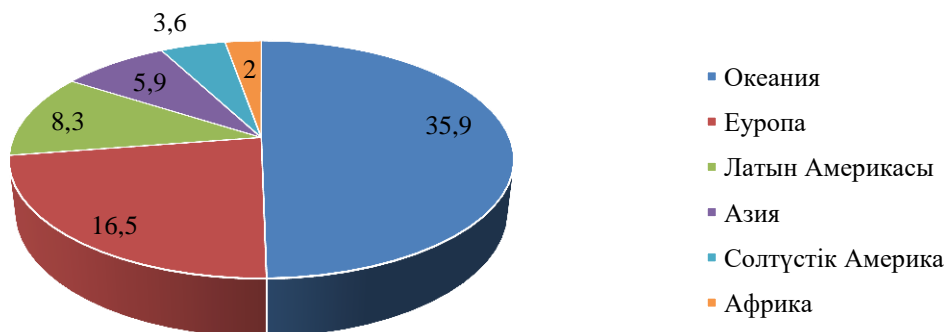

1 сурет – Органикалық ауыл шаруашылығы алқаптарының әлемдік алаңы [қараныз 4]

Экологиялық таза ауыл шаруашылығы жерлерінің ең көп саны бар өңірлер – Океания 35,9 млн га (49,6%), одан кейін Еуропа 16,5 млн га (22,9%), Латын Америкасы (8,3 млн га немесе 11,5%), Азия (5,9 млн га немесе 8,2%), Солтүстік Америка (3,6 млн га немесе 5,0%) және Африка (2,0 млн га немесе 2,8%). Экологиялық таза ауыл шаруашылық жерлері ең көп елдерге

Австралия (37,7 млн га), Аргентина (3,7 млн га) және Испания (2,4 млн га) жатады (2 сурет).

ОСХ тұжырымдамасы бүкіл әлемде жоғары танымалдылыққа және тез өсіп келе жатқан қызығушылыққа ие болуда. Тек соңғы 20 жылда органикалық өндіріс үшін сертификатталған әлемдегі жер көлемі шамамен 6,5 есе өсті.

2 сурет – Органикалық егіншіліктің жер қорын 2021 жылға әлемнің өңірлері бойынша бөлу, млн га [қараңыз 4]

Қазірдің өзінде 2021 жылы әлемде 1999 жылмен салыстырғанда шамамен 3,1 млн органикалық өнім өндірушілер бар – 200 мың, оның ең көп саны Үндістанда (1,37 млн), Угандада (210 мың) және Эфиопияда (204 мың) шоғырланған.

Аймақтар бойынша ауыл шаруашылық жерлерінің жалпы аумағындағы органикалық жерлердің ең жоғары үлесі Океанияда (9%) және Еуропада (3%); Еуропалық Одақ (8,1%). Кейбір елдер жалпы әлемге қарағанда әлдеқайда жоғары үлестерге қол жеткізуде: Лихтенштейн органикалық шығу тегі бойынша ең жоғары үлеске ие – 41,0% және Австрия – 26,1%.

Органикалық нарық – әлемдегі ең қарқынды дамып келе жатқан нарықтардың бірі. 2000 жылдан 2019 жылға дейін органикалық ауыл шаруашылығы өнімдерінің бөлшек саудасы жеті еседен астам өсті (18-ден 129 миллиард долларға дейін), 2019 жылы ең жоғары өсім 16% көрсетті. Сарапшылардың болжамынша, нарық жылына 10-12%-ға өсуін жалғастырады және 2021 жылы шамамен 172 млрд. долларға, ал 2025 жылы шамамен 212-230 млрд. долларға жете алады, бұл әлемдік ауыл шаруашылығы өнімдері нарығының шамамен 5% құрайды.

2019 жылы органикалық өндіріспен 294 289 гектардан бастап Қазақстан Азиядағы (Үндістан мен Қытайдан кейін) органикалық ауыл шаруашылығының көлемі

бойынша үшінші орында. Алайда, барлық органикалық өндірісті тек 41 өндіруші және 6 өңдеуші басқарды [5, 6].

2008-2019 жылдар кезеңінде Қазақстанда органикалық егіншілік алаңдары 120%-ға ұлғайды. 2019 жылы 102 156 га ұлғаюымен (2018 жылмен салыстырғанда 53%-ға артық) Қазақстан 2019 жылы органикалық жер көлемі ең көп ұлғайған он елдің қатарына енді.

2019 жылы Қазақстанда органикалық тәсілмен өңделетін жалпы алаңның жартысына жуығы (49,8%) дөңді дақылдармен қамтылды. Жалпы органикалық аумақтың 44,2% үлесімен бидай ең маңызды дақыл болды, содан кейін майлы дақылдар (14,3%). Құрғақ бұршақ дақылдары органикалық аумақтың 4,5%, ал көкөністер 0,3% құрады. Бірақ басқа дақылдар (статистика жоқ) органикалық аумақтың 31,3% құрады (2 кесте). Қазақстан Азиядағы органикалық бидай алқабы бойынша екінші орында (Қытай 178 000 гектардан бірінші орында) және Қытаймен бірге Азиядағы органикалық бидайдың барлық жалпы аумағын білдіреді.

Органикалық егіншілік дегеніміз, әдетте, адам денсаулығын сақтауды және экологияны жақсартуды қамтамасыз ететін өнім өндіруге бағытталған Ауыл шаруашылық қызмет түрі деп түсініледі. Бұл ақылға салып түсіндіруден гөрі эмоциялық жағдайдан туындаған деп қарауға болады.

Егін	Органикалық алаң (га)	Үлесі (%)
астық	146,5	49,8
оның ішінде бидай	130,0	44,2
майлы тұқымдар	42,1	14,3
құрғақ бұршақ	13,4	4,5
көкөністер	0,9	0,3
басқа	91,4	31,1
барлығы	294,3	100,0

Ескерту: дереккөзден алынды [қараныз 4]

Биоөнімдер мен био тыңайтқыштарды өндірушілердің кәсіби ортасында "Органикалық ауыл шаруашылығы" және "органикалық өнім" терминдерін нормативтік-құқықтық құжаттар тұрғысынан түсінуді, сондай-ақ органикалық егіншілік пен мал шаруашылығы стандарттарын білуді көздейтін ұтымды қабылдау бар. "Органикалық өнімдер" терминінен басқа, күнделікті және кәсіби лексикада Еуразиялық экономикалық одақ (ЕАЭО) елдерінде бірқатар анықтамалар қолданылады.

ЕАЭО елдерінде органикалық өнімнің анықтамасы ұлттық заңнамада белгіленген. Сонымен қатар, Беларусь елінде, Ресейде және Қазақстанда ұлттық заңдарда белгіленген талаптарға сәйкес өндірілген өнім органикалық деп танылады. Мұндай тұжырыммен түсінудің бірегейлігі бұлыңғыр болады, анықтама нақты контурларды, толықтығы алмайды. Органикалық ауыл шаруашылығын дамыту және органикалық өнімді ілгерілету процесіне пайда әкелмейтін екіұшты түсіндіруге мүмкіндік туады [7].

Терминдердің көптігі және олардың бағыттарының бұлыңғырлығы тұтынушыларды адастырады: олар органикалық, экологиялық және биологиялық өнімдерге әртүрлі талаптар бар екенін білмейді немесе түсінбейді. Бұл өз кезегінде тұтынушылардың көңіл-күйін әділетсіз манипуляциялауға негіз болады, бұл органикалық өнімдерге теріс көзқарастың қалыптасуына әкелуі мүмкін.

Қазақстандық терминологияда тек «органикалық өнімдер» [8], «органикалық тамақ өнімдері» [9], «экологиялық таза тамақ өнімдері» [10] кеңінен қолданылады.

«Биоөнім» ұғымына Қазақстанның ішкі нарығының ерекшелігі тамақ өнімдерінің атауларына әртүрлі приставкалар мен толықтырулар бар тамақ өнімдерінің болуы болып табылады. Мысалы, «табиғи», «фермер», «био» және басқалар. Соңғы приставканы («био») заңнамалық түрде ЕАЭО аумағында шығарылатын сүт өнімдерінің атауларында ғана пайдалануға рұқсат етіледі.

Бұл тұжырымдамаларға әртүрлі талаптар қойылады және әртүрлі реттеуші шаралар қолданылады. Осылайша, экологиялық таза өнім стандарттарын коммерциялық емес ұйым белгілейді, ал органикалық өнімнің сәйкестігін растауды стандарттау жөніндегі ұлттық орган (Қазақстан стандарттау және сертификаттау институты) қамтамасыз етеді.

Демек, ЕАЭО елдерінде органикалық өнім өндірісін дамытудың негізгі ұғымдары мен нәтижесінде тәсілдері айтарлықтай ерекшеленеді. Бұл жалпы аграрлық нарықта органикалық өнімдердің айналымына кедергілердің пайда болу мүмкіндігін туғызады.

Қорытынды.

1. Органикалық ауыл шаруашылығы бірқатар әлеуметтік, экологиялық, экономикалық және агрономиялық мәселелерді шешуге ықпал ете алады. Органикалық ауыл шаруашылығы қоршаған ортаға, экономикаға және қоғамға көптеген пайда әкелуі мүмкін. Бұл мәселелерді егжей-тегжейлі қарау осы есептен әлдеқайда асып түсетін еді. Сондықтан мұнда тек кейбір негізгі мәселелер бойынша негізгі ақпарат ұсынылады.

2. Органикалық ауыл шаруашылығы Биоәртүрлілікті байытуға және оны одан әрі деградациядан қорғауға айтарлықтай үлес қоса алады. Бұл мұқият басқару, биоәртүрлілікті нығайту және ферма экосистемінің биологиялық процестерін ынталандыру органикалық егіншіліктің барлық тұжырымдамалары мен тәжірибелерінде басты орын алатындығына байланысты.

Көптеген зерттеулер, сондай-ақ тәжірибе деректері жалпы органикалық егіншілік Бейорганикалық басқаруға, әсіресе қарқынды дәстүрлі ауыл шаруашылығына қарағанда биоәртүрлілікке қолайлы екенін көрсетеді. Органикалық егіншілік аймақтары әдетте микроорганизмдердің, өсімдіктер мен жануарлардың көптігі мен алуан түрлілігіне ие.

3. Органикалық ауыл шаруашылығы парниктік газдар шығарындыларын азайтуға ықпал етеді, өйткені ол қазба отындарын (әсіресе тыңайтқыштар өндірісінде қолданылатындарды) тұтынуды азайтады және

CO₂, метан және азот оксиді шығарындыларын азайтады. Ол сондай-ақ топырақтың эрозияға осалдығын азайтады, сонымен бірге топырақтағы көміртегі қорын арттырады.

Органикалық егіншілікке көшу парниктік газдар шығарындыларын азайтудың өміршең әдісі болуы мүмкін. Өндірілетін өнімге байланысты органикалық ауыл шаруашылығы Бейорганикалық ауыл шаруашылығына қарағанда парниктік газдарды 6-60%-ға аз шығарады. Алайда, өнімнің килограммына есептегенде, өнімділік айтарлықтай төмен болған жағдайда, органикалық егіншілік жаһандық жылыну әлеуетінің жоғарылауына әкелуі мүмкін.

4. Азық-түлік қауіпсіздігі – бұл органикалық және басқа ауыл шаруашылық жүйелерінің өнімділік әлеуеті туралы қарапайым сұрақтан тыс күрделі мәселе. Ауыл шаруашылығынан басқа, азық-түлік қауіпсіздігі әртүрлі әлеуметтік-экономикалық және саяси аспектілерді де қамтиды. Тұтастай алғанда, органикалық егіншілік өнімділіктің төмендеуіне әкеледі, бірақ кәдімгі ауыл шаруашылығы сияқты, бұл басқару дағдылары мен тәжірибесіне өте тәуелді. Органикалық егіншіліктегі өнімділік уақыт өте келе артады және көптеген басқа жүйелерден айырмашылығы, органикалық егіншілік өндірістің ұзақ мерзімді тұрақтылығын қамтамасыз етеді.

Зерттеу жұмысы Р.А. Қарабасов жетекшілігімен «Қазақстан Республикасында халықаралық және шетелдік стандарттар мен талаптарға және басым нарықтарға сәйкес органикалық өндірісті дамытуды нормативтік-әдістемелік қамтамасыз ету» тақырыбына зерделенген жұмыстардың нәтижесінде әзірленді. Зерттеуді Қазақстан Республикасы Ауыл шаруашылығы министрлігі (BR10765064) қаржыландырады.

Әдебиеттер тізімі

[1] Цвирко, Е.Ю. органикалық өнімдердің әлемдік нарығының жағдайы мен тенденциялары.-2018. - № 6. - Б. 103-108.

[2] Кошелев, В. Ресейлік органикалық өнімнің өндірістік және экспорттық әлеуетінің өсу факторлары. «Никонов оқулары» журналы. Экономика және бизнес, 2017. -№22.- Б. 258-260.

[3] Гануш, Г.И. Органикалық ауылшаруашылық өндірісін құрудың әлеуметтік-экономикалық алғышарттары мен әдіснамалық принциптері // Беларусь Ұлттық Ғылым академиясының Хабаршысы. Аграрлық ғылымдар сериясы.- 2014. - № 1. - Б.31-37.

[4] Willer, H. Trávníček, J., Meier, C., Schlatter, B. FiBL & IFOAM – Organics International: The World of Organic Agriculture. Statistics and Emerging Trends 2021 [Элек-

трондық ресурсы]. – 2021. – URL: <https://www.fibl.org/fileadmin/documents/shop/1150-organic-world-2021.pdf> (қаралған күні: 22.09.2022).

[5] Znaor D. Consequenties voor economie, milieu en gezondheid van brede transitie naar biologische landbouw in Fryslân, Groningen en Drenthe. // Avalon Foundation, Edens [Электрондық ресурсы]. – 2018. – URL: <https://www.docplayer.nl/118817576-Bio-kansen-consequenties-voor-economie-milieu-en-gezondheid-van-brede-transitie-naar-biologische-landbouw-in-fryslan-groningen-en-drenthe.html> (қаралған күні: 28.07.2022).

[6] Азық-түлік қауіпсіздігінің Еуразиялық орталығы. М.В.Ломоносов атындағы Мәскеу мемлекеттік университеті [Электрондық ресурсы]. – 2020. – URL: https://www.ecfs.msu.ru/images/publications/Organic_in_Eurasia.pdf (қаралған күні: 29.07.2022).

[7] "Органикалық өнім өндіру туралы" Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 27 қарашадағы № 423-V Заңы [Электрондық ресурсы]. – 2019. – URL: https://www.online.zakon.kz/Document/?doc_id=37002307 (қаралған күні: 30.07.2022).

[8] "Тамақ өнімдерінің қауіпсіздігі туралы" Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 21 шілдедегі № 301-III Заңы [Электрондық ресурсы]. – 2021. – URL: https://www.online.zakon.kz/Document/?doc_id=30114108 (қаралған күні: 30.01.2022).

[9] Siepmann L., Nicholas K.A. German Winegrowers' Motives and Barriers to Convert to Organic Farming//Sustainability.–2018.– No.10.– P. 14215-14225.

References

[1] Tsvirko, E.Ю. (2018). Organikalıyq önimderdiń älemdik naryǵynyń jaǵdaiy men tendensialary [Situation and trends of the world market of organic products]. 6, 103-108 [in Kazakh].

[2] Koşev, V. (2017). Reseilik organikalıyq önimniń öndirisistik jáne eksporttyq äleuetiniń ösu faktorlary [Growth factors of production and export potential of Russian organic products]. «Nikonov oqulary» jurnaly. Ekonomika jáne biznes- "Nikonov readings" magazine. Economics and business, 22, 258-260 [in Kazakh].

[3] Ganuş, G.İ. (2014). Organikalıyq auylşaruashylyq öndirisin qurudyń äleumettik-ekonomikalıyq alǵyşarttary men ädisnamalyq prinsipteri [Socio-economic prerequisites and methodological principles of creating organic agricultural production]. Belarús Ülttyq Ğylym akademiasynyń Habarşysy. Agrarlyq ğylymdar seriasy-Bulletin of the National Academy of Sciences of Belarus. Agricultural Sciences Series, 1, 31-37 [in Kazakh].

[4] Willer, H. Trávníček, J., Meier, C., Schlatter, B. (2021). FiBL & IFOAM – Organics International: The World of Organic Agriculture. Statistics and Emerging Trends 2021. Available

at: [https:// www.fibl.org/fileadmin/documents/shop/1150-organic-world-2021.pdf](https://www.fibl.org/fileadmin/documents/shop/1150-organic-world-2021.pdf) (date of access: 22.09.2022).

[5] Znaor, D. (2018). Consequenties voor economie, milieu en gezondheid van brede transitie naar biologische landbouw in Fryslân, Groningen en Drenthe [Consequences for economy, environment and health of broad transition to organic agriculture in Fryslân, Groningen and Drenthe]. Avalon Foundation, Edens. Available at: [https:// www.docplayer.nl/ 118817576-Bio-kansen-consequenties-voor-eco -nomie-milieu-en-gezondheid-van-brede-transitie -naar-biologische-landbouw-in-fryslan-groningen -en-drenthe.html](https://www.docplayer.nl/118817576-Bio-kansen-consequenties-voor-eco-nomie-milieu-en-gezondheid-van-brede-transitie-naar-biologische-landbouw-in-fryslan-groningen-en-drenthe.html). (date of access: 28.07.2022) [in Dutch].

[6] Азық-түлік қауіпсіздігінің Еуразиялық орталығы. М.В.Ломоносов атындағы Мәскеу мемлекеттік университеті [Eurasian Center of Food Safety. Moscow State University named after M.V. Lomonosov]. – 2020. – Available at: https://www.ecfs.msu.ru/images/publications/Organic_in_Eurasia.pdf (date of access: 29.07.2022) [in Kazakh].

anic_in_Eurasia.pdf (date of access: 29.07.2022) [in Kazakh].

[7] "Organikalyq önim öndiru turaly" Qazaqstan Respublikasynyñ 2015 jylǵy 27 qaraşadaǵy № 423-V Zańy [Law No. 423-V of the Republic of Kazakhstan dated November 27, 2015 "On Organic Product Production"]. – 2019. – Available at: [https:// www.online.zakon.kz/Document/?doc_id=37002307](https://www.online.zakon.kz/Document/?doc_id=37002307) (date of access: 30.07.2022).

[8] "Tamaq önimderiniñ qauıpsızdıǵı turaly" Qazaqstan Respublikasynyñ 2007 jylǵy 21 şildedeǵı № 301-III Zańy [Law of the Republic of Kazakhstan No. 301-III of July 21, 2007 "On Food Safety"]. – 2021. – Available at: [https://www.online.zakon.kz/ Document/ ?doc_id=30114108](https://www.online.zakon.kz/Document/?doc_id=30114108) (date of access: 30.07.2022).

[9] Siepmann L., Nicholas K.A. (2018). German Winegrowers' Motives and Barriers to Convert to Organic Farming. Sustainability, 10, 14215-14225.

Авторлар туралы ақпарат:

Альпеисова Шолпан Есенбайқызы – негізгі автор; экономика ғылымдарының кандидаты; «Менеджмент және маркетинг» кафедрасының қауымдастырылған профессорының м.а.; С.Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық университеті; 010000 Жеңіс даңғ., 62, Астана қ., Қазақстан; e-mail: sholpan761@mail.ru; <https://orcid.org/0000-0002-3034-3165>.

Қарабасов Расул Асылбекұлы; экономика ғылымдарының кандидаты; «Менеджмент және маркетинг» кафедрасының қауымдастырылған профессоры; С.Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық университеті; 010000 Жеңіс даңғ., 62, Астана қ., Қазақстан; e-mail: karabasov.rasul@mail.ru; <https://orcid.org/0000-0003-1963-3097>

Беспяева Роза Сансызбайқызы; Ph.D докторы; «Менеджмент және маркетинг» кафедрасының қауымдастырылған профессорының м.а.; С.Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық университеті; 010000 Жеңіс даңғ., 62, Астана қ., Қазақстан; e-mail: brs_@mail.ru; <https://orcid.org/0000-0002-3955-9237>

Information about authors:

Alpeisova Sholpan Yesenbaevna – The main author; Candidate of Economic Sciences; Acting Associate Professor of the Department of Management and Marketing; S.Seifullin Kazakh Agro Technical University; 010000 Zhenis Ave., 62, Astana, Kazakhstan; e-mail: sholpan761@mail.ru; <https://orcid.org/0000-0002-3034-3165>.

Karabasov Rasul Asylbekovich; Candidate of Economic Sciences; Associate Professor of the Department of Management and Marketing; S.Seifullin Kazakh Agro Technical University; 010000 Zhenis Ave., 62, Astana, Kazakhstan; e-mail: karabasov.rasul@mail.ru; <https://orcid.org/0000-0003-1963-3097>

Bespayeva Roza Sansyzbaevna; Ph.D; Acting Associate Professor of the Department of Management and Marketing; S.Seifullin Kazakh Agro Technical University; 010000 Zhenis Ave., 62, Astana, Kazakhstan; e-mail: brs_@mail.ru; <https://orcid.org/0000-0002-3955-9237>

Информация об авторах:

Альпеисова Шолпан Есенбаевна – основной автор; кандидат экономических наук; и.о. ассоциированный профессор кафедры «Менеджмент и маркетинг»; Казахский агротехнический университет им. С.Сейфуллина; 010000 пр. Женис, 62, г.Астана, Казахстан; e-mail: sholpan761@mail.ru; <https://orcid.org/0000-0002-3034-3165>.

Карабасов Расул Асылбекович; кандидат экономических наук; ассоциированный профессор кафедры «Менеджмент и маркетинг»; Казахский агротехнический университет им. С.Сейфуллина; 010000 пр. Женис, 62, г. Астана, Казахстан; e-mail: karabasov.rasul@mail.ru; <https://orcid.org/0000-0003-1963-3097>

Беспяева Роза Сансызбаевна; доктор Ph.D; и.о. ассоциированный профессор кафедры «Менеджмент и маркетинг»; Казахский агротехнический университет им. С.Сейфуллина; 010000 пр. Женис, 62, г. Астана, Казахстан; e-mail: brs_@mail.ru; <https://orcid.org/0000-0002-3955-9237>